

Στην Πειραματική Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου (στο Από Μηχανής θέατρο) παρουσιάζεται ο «Ταρτούφος» του Μολιέρου στην μετάφραση του Κωνσταντίνου Κοκκινάκη (1815). Η επιλογή αυτή θα ήταν μάλλον αδιανόητη πριν το 1991, πριν δηλαδή την ίδρυση του πανεπιστημιακών Τμημάτων Θεατρικών Σπουδών και δη στο Αθήνησι, καθώς το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του αποβλέπει στην αποκατάσταση τη σημασίας αφανών μέχρι σήμερα γεγονότων, προσώπων, φαινομένων της Ιστορίας του ελληνικού θεάτρου από την προεπαναστατική περίοδο έως σήμερα. Ωστόσο μία μετάφραση που ήδη στην εποχή της είχε κριθεί αποτυχημένη και δεν ευτύχησε ποτέ στη θεατρική σκηνή, τι ελπίδες είχε να γονιμοποιήσει μία σημερινή θεατρική παράσταση;

Η τριβή των νεότερων ηθοποιών με κείμενα γραμμένα σε μία γλώσσα ξεπερασμένη που ανακαλεί παλαιότερες φάσεις εξέλιξης της σημερινής ελληνικής, είναι αναμφίβολα χρήσιμη. Η ίδια η πράξη της απομνημόνευσης απαιτεί ο ηθοποιός να ψάξει τα μυστικά της, τη γραμματική, το συντακτικό, το νόημα, εμπλουτίζοντας και βελτιώνοντας εντέλει τη γνώση του της ελληνικής. Στην κατεύθυνση αυτή, ωστόσο, έχει σημασία ποιο κείμενο επιλέγεται. Γιατί κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα όταν το γλωσσικό ζήτημα ήταν ανοιχτό και παρέπαιε μεταξύ των οπαδών της «μέσης οδού» του Κοραή, αυτών που φιλοδοξούσαν να επαναφέρουν την αρχαία αττική διάλεκτο και των υπερασπιστών της καθομιλουμένης, πολλά θεατρικά έργα γράφτηκαν σε γλώσσα λογοτεχνικά και θεατρικά απαράδεκτη.

Στην κατεύθυνση της σύνθεσης της ιστορίας του νεότερου ελληνικού θεάτρου δικαιολογείται να μελετήσουμε και έργα γλωσσικά και δραματουργικά αδύναμα. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι κάθε κείμενο που έχει θεατρολογικό ενδιαφέρον, αξίζει να παρουσιάζεται στις σύγχρονες σκηνές.

Η μετάφραση του μολιερικού «Ταρτούφου» από τον Κωνσταντίνο Κοκκινάκη, έμπορο στη Βιέννη και συνεκδότη από το 1816 του πολύτιμου για το Νεοελληνικό Διαφωτισμό περιοδικού «Ο Λόγιος Ερμής», έχει σημαίνουσα θέση στην ιστορία της μετάφρασης λογοτεχνικών/θεατρικών έργων στο 19^ο αι. Ο Κοκκινάκης, παρά τις αμφιβολίες του για την επάρκεια της ακόμη ατελούς, ακανόνιστης και άμορφης ελληνικής, μετέφρασε το έργο υπακούοντας στην προτροπή του Κοραή που συχνά παρέπεμπε στα έργα του Μολιέρου και είχε εκφράσει την ευχή να μεταφραστεί ο «Ταρτούφος». Στην έκδοση του 1815 προέταξε πρόλογο ικανών σελίδων, όπου καταθέτει τις σκέψεις του για την ανάγκη νέων μεταφράσεων, γράφει μία σύντομη Ιστορία της Κωμωδίας, επιχειρηματολογεί - στο πνεύμα του Διαφωτισμού- για την ηθικοδιδακτική χρησιμότητα της και καταλήγει με πληροφορίες για τον Μολιέρο και την ιστορία του «Ταρτούφου».

Τα Προλεγόμενα του Κοκκινάκη στον Ταρτούφο αποτελούν την «πρώτη συγκροτημένη θεωρητική τοποθέτηση για την κωμωδία» (Β. Πούχνης) και εκτιμώνται αναλόγως σε σχέση με την εποχή και το περιβάλλον από το οποίο προέκυψαν. Για την ποιότητα της μετάφρασης, ωστόσο, μπορούμε να είμαστε

πιο αυστηροί από τον ίδιο τον Κοραή, που σε επιστολή του προς τον Κοκκινάκη σημειώνει ότι η μετάφραση του δεν στερείται λαθών και ότι το ομοιοτέλευτον των στίχων, η ρίμα, «εμβήκε δι' οργήν των Μουσών». Μάλιστα προτρέπει τον φίλο του και όσους θα ασχοληθούν στη συνέχεια με τις κρίσιμες για τον εξωραϊσμό της γλώσσας μεταφράσεις σπουδαίων έργων, να δοκιμάσουν αποδόσεις σε στίχους ανομοιοκατάληκτους ή ακόμη σε πεζό λόγο. Κι ενώ η απόδοση του «Φιλάργυρου» στα καθ' ημάς από τον Κωνσταντίνο Οικονόμο (1816) σε ρέοντα θεατρικό λόγο θα αποτελέσει όχημα μεγάλων επιτυχιών στο ελληνικό θέατρο του 19^{ου} αι., η απόδοση του Κοκκινάκη θα ξεχαστεί σύντομα ακόμη και ως ανάγνωσμα.

Με τα δεδομένα αυτά η παράσταση που σκηνοθέτησε η Λίλλυ Μελεμέ είχε εγγενείς δυσκολίες που θα ήταν ανυπέρβλητες αν δεν είχε στη διάθεσή της ένα σύνολο ηθοποιών όχι μόνο ταλαντούχων αλλά και εξασκημένων σε δύσκολα χειρήματα. Αν χρησιμοποιούσε τη απόδοση του Κοκκινάκη ως όχημα για παρωδία, μπορεί το αποτέλεσμα να είχε ενδιαφέρον. Αλλά προσπαθώντας να αντιμετωπίσει σοβαρά το μετάφρασμα στέρησε από την παράσταση τα στοιχεία που θα της επέτρεπαν να ανασάνει ανάλαφρα. Η πρώτη και η τελευταία σκηνή, με τον Κοραή και τον Κοκκινάκη, είναι περιττή και ακατανόητη σ' όσους από τους θεατές αγνοούν την προϊστορία της μετάφρασης και το ιστορικό της πλαίσιο –και γιατί θα έπρεπε να την ξέρουν άλλωστε; Εκτίμησα την λιτότητα των σκηνικών μέσων αλλά γενικώς λειτούργησε εις βάρος της κωμικότητας του έργου. Για παράδειγμα, σε μια από τις πιο κωμικές σκηνές του έργου, όταν ο Φίλιππος κρύβεται, με προτροπή της γυναίκας του, για να γίνει αυτόπτης μάρτυρας της αχρειότητας του Ταρτούφου, ο Δημήτρης Ήμελλος παριστάνει τον 'κρυμμένο' ξαπλώνοντας απλώς στη μέση του σκηνικού χώρου -η επιλογή μειώνει κάθετα τη κωμική αξία της σκηνής.

Παρ' όλα αυτά οι επιδόσεις των ηθοποιών ξεπέρασαν τις προσδοκίες –ειδικά οι ερμηνείες του Ήμελλου, της Ναταλίας Στυλιανού, του Νίκου Καρδώνη, του Βασίλη Ανδρέου και της Σοφίας Τσινάρη. Το κλασικιστικό αίθριο του σκηνικού σχεδίασε η Ερωφίλη Πολιτοπούλου. Η μουσική είναι του Σταύρου Γαρσπαράτου.